

ban. A cserépdarabok közül néhány őskori jellegű, míg a többi a késő középkorba tartozik.

2000. május 10-én a nyomvonal humuszolásakor a 11,1 km-nél 150 cm átmérőjű hamus foltot találtunk. Az objektum kibontása során a vastag hamus rétegből késő középkori fazék töredékeit gyűjtöttük. A környéket átvizsgálva semmi egyéb régészeti jelenséget nem találtunk.

EGRY ILDIKÓ

83. Csengele, Bogár-hát

(Csongrád megye) Sza, A, Kö

2000. május 2. és június 16. között az 1998-ban feltárt terület D-i oldalán folytattuk az M5 autópálya nyomvonalára eső, 12/14a sz. lelőhely feltárását. A 130 m²-es felületen a szarmata kori és a középkori településnek is újabb objektumai kerültek elő (összesen 70 objektum, házak, árkok, gödrök). Ezen kívül késő avar kori objektumot is találtunk.

A leletanyag a szegedi Móra Ferenc Múzeumba került.

VÁLYI KATALIN – HORVÁTH FERENC

84. Csengersima, Fő út, református templom

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kö

A műemléktemplom a Szamos holt ágának partján áll. A helyreállítást megelőző kutatás eredményeként kibontakozott előttünk a templom építéstörténete.

Az első építési periódusban egy kisméretű téglatemplom épült fel. A szabálytalan, közel négyzet alaprajzú, síkmennyezetes hajóhoz negyedgömb boltozattal fedett, valamivel alacsonyabban záródó félköríves szentély csatlakozott, melyet idomtéglaiból formált ívsoros főpárkány zárt le. A szentély lábuzatának felső lezárása téglából és habarcsból kiképzett csapott félhenger, míg a hajóét a fal síkja elé lépcsőzetesen kiugratott téglákkal oldották meg. A szentély keleti tengelyének két oldalán egy-egy rézselt kávájú, félköríves lezárású ablakot alakítottak ki. A hajó déli falát az előzőekkel formailag és lényegében méreteiben is megegyező két vagy három ablak törte át. Az épület lefedésére vonatkozóan ugyan nem rendelkezünk információkkal, de feltételezzük, hogy a hajót magasan kiemelt nyeregtető fedhette. Ugyancsak nem ismerjük a bejárat pontos helyét, ám véleményünk szerint a kapu valószínűleg a nyugati fal tengelyében állhatott. A hajóhoz diadalív beiktatása nélkül csatlakozó szentély déli, illetve északi falában egy-egy csúcsíves, kisméretű fülkét alakítottak ki. A szentély tengelyében bizonyára oltár is állhatott. Padlója feltehetően döngölt agyag volt. A templom homlokzatait fehér sárga színűre meszelt, vékony vakolat fedte, melyet a főpárkány és környékén egy sűrű mészhabarcs-meszelés váltott fel. A belső tér falait fehérre meszelt vakolat borította.

Amint a fentiekből is kiderült, az első épület nagyon egyszerű volt, kivitelezésében inkább az igénytelenség dominált. Szokványosnak mondható alaprajza,

egyszerű térkapcsolása és tömegformálása, valamint félköríves ablakai, ívsoros főpárkánya, továbbá téglahabarcsból formált lábuzatai alapján az épületet a 12–13. század során meghonosodó, de még a 14. század elején is épített, hosszanti elrendezésű falusi templomtípushoz sorolhatjuk. Építettségét a 12. század végén már az itt birtokos, a 14. században is még egymással szoros rokonságban álló, Simai-Mikolai-Szárazberki rokonság tagjai között kell keresnünk.

A következő építkezés eredményeként jelentősen megváltozott a kisméretű templom. A hajó nyugati, illetve északi és déli falának részleges elbontása után a megmaradt részhez egy 9,4 m hosszú és 6,7 m széles, síkmennyezettel fedett (déleleti sarkán pillérel támasztott) hajót építettek. A magasan kiemelt tetővel fedett hajó északi sarkához sekrestye csatlakozott, melyből az átjárást a templomtérbe – a korábbi hajó északi falában kialakított – rézsűs kávájú ajtónyílás biztosította. Az új hajó déli homlokzatát három tölcserbélletes résablak törte át. Nyugati falának enyhén kiugró előépítményében egy lépcsőzetes, téglabélletű, csúcsíves lezárású, 230 cm széles és kb. 370 cm magas kapuzatot alakítottak ki. A hajót a korábbi templomhoz csúcsíves záródású diadalív kapcsolta. Ebben az új tereprendezésben kétségtelenül felismerhető a templom hármastagolása, amelyben a félköríves szentélyhez csatlakozó korábbi hajó funkciója lényegesen megváltozott. Az új hajó és a szentély közötti korábbi tér ebben a felállásban mintegy szentélynégyzetként fogható fel. Déli falában helyezték el a kettős csúcsíves, idomtéglaiból falazott, lépcsős lábuzattal induló és fejezetel lezárt fallal osztott kegyúri ülőfülkét. Ugyancsak nem elhanyagolható körülmény, hogy a sekrestyét is ebből a térből a korábbi hajó északi falában elhelyezett ajtón át lehetett megközelíteni. A félköríves szentély északi falában – nagyjából a kegyúri ülőfülkével szemben – egy újabb pastoforiumot alakítottak ki.

A templomot kívül-belül egységesen kivakolták, majd fehérre meszelték. A belső padlót, a korábbi elbontása után, mélyebben képezték ki. A vékony, döngölt agyagpadló a szentély területén 20–25 cm-el magasabban húzódott. A hajó – csúcsíves kapuzatával és kegyúri ülőfülkéjével egyetemben – feltehetően a 14. század közepe táján épülhetett.

Magáról a templomról az első alkalommal 1696 körül történik említés. Ekkor a templomot már a kálvinisták kezén találjuk („Istorum omnium templa Calvinistae administrant.”), 1717-ben a tatárok felgyújtották, ezután 10–12 évig romos állapotban állt. A község új birtokosai Tunyogi Korda Mihály és felesége, Baji Erzsébet a protestáns liturgia igényeinek megfelelően újjáépítették. Úgy tűnik, hogy az építkezés 1729-ben vagy 1730-ban kezdődött el és 1734-ben fejeződhetett be. Ekkor falazták át a hajó északnyugati sarkát, javították ki a romos falkoronát, valamint ehhez az építkezéshez köthetjük a hajó nyugati sarkait erősítő, átlós támpillérek megépítését is. A hajó statikailag meggyengült, északi falát szintén támpillérral tá-